

International JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 15.03.2023
Published /Yayınlanma 30.04.2023
Volume/Issue (Cilt/Sayı)-ss/pp 10(94), 975-980

<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3630>
Research Article
ISSN: 2459-1149

 Öğr. Gör. Dr. Emre YOLCU
 <https://orcid.org/0000-0003-3419-2701>
 Kafkas Üniversitesi, Tömer, Kars / TÜRKİYE

GÜRCÜ MİTOLOJİSİNE KADIN TEMELLİ BİR BAKIŞ

AN ANALYSIS OF GEORGIAN MYTHOLOGY FROM A FEMALE PERSPECTIVE

ÖZET

Geçmişten günümüze Kafkasya bölgesinin en köklü uygarlıklarından biri olan Gürcü halkı konumlanmış oldukları stratejik coğrafya ve engin tarihleri sebebiyle pek çok farklı uygarlıkla yakın ilişkiler kurmuştur. Bu süreçte kendilerine has kültür hazinelerini korumayı başararak politeist inanç döneminden kalma kadın temelli mitolojik anlatı geleneğini büyük ölçüde günümüze taşıyabilen Gürcüler; toplumsal cinsiyet, edebiyat, mitoloji ve kadın çalışmaları gibi çeşitli alanlarda ilgili çalışmalar yapan sosyal bilimciler için de el değmemiş bir araştırma evrenini temsil etmektedir. Kadın cinsiyetinin açık bir şekilde kutsandığı tanrıçalar aracılığıyla anlatıda görünür bir feminite yakalayan Gürcü mitolojisi bu anlamda kendisini diğer ulus mitolojilerinden ayırabilmeyi başarmaktadır. Bu çalışma bir yandan Gürcü tarihi ve mitolojisi hakkında okuyucuya genel bir çerçeve çizmeye çalışırken diğer yandan Tanrıçalar üzerinden Gürcü kültüründeki kadının yerini ve anlatı evreninde kadın karakter olma deneyimlerini tespit etmeye gayret göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Gürcü, Kartvel, Mitoloji, Gürcistan, Kadın.

ABSTRACT

Due to their strategic geography and vast history, the Georgians, one of the Caucasus region's oldest civilizations, have forged closer ties with numerous other civilizations from past to present. For social scientists working in a variety of fields like gender, literature, mythology, and women's studies, the Georgians, who have been able to preserve their unique cultural treasures and have carried the tradition of female-based mythological narratives from the polytheistic belief period to the present day to a significant extent, represent an unexplored research universe. Georgian mythology seeks to set itself apart from other national mythologies in this way by capturing visible femininity in the narrative through goddesses in which the female gender is clearly sanctified. This study, on the one hand, seeks to provide the reader with a broad framework for understanding Georgian history and mythology; on the other hand, it seeks to ascertain the position of women in Georgian culture and their experiences as female characters in the fictional universe through the lens of the Goddesses.

Keywords: Georgian, Kartvel, Mythology, Georgia, Woman.

1. GİRİŞ

İnsanı diğer canlılardan ayıran aslı yetisi sistemli dil örüntüleri oluşturabilmesi ve bu örüntüler vasıtasıyla anlatmaya dayalı bir yaratım alanı inşa edebilmesidir. Var olduğu günden bu yana ait olduğu çevreyi anlamlandırmaya, yorumlamaya, yeni anlamlar üretmeye ve bu bilgiyi gelecek nesillere aktarmaya çalışan insanın ait olduğu toplumun kültür, inanç ve değerlerini bir diğer insana öğretmesi sürecinde faydalandığı çeşitli anlatı türlerinin ilk örnekleri mitlerdir. “Mitler bizim yüzlerce yıllık gerçek ve anlam arayışımızın hikayeleridir. Hepimiz ölümü anlamaya ve onunla başa çıkmaya ihtiyaç duyarız. Hepimiz hayat ve ölüm arasındaki yolculuğumuzda yardıma ihtiyaç duyarız. Hayatın bir anlamı olmasını, sonsuza dokunmayı, esrarı anlamayı ve kim olduğumuzu bulmayı isteriz.” (Campbell, 2007:23). Bilimden sanata, edebiyattan politikaya, felsefeden coğrafyaya, başta sanatsal yaratım olmak üzere her türden sosyal ve pozitif bilime kaynaklık eden mitler; sahip oldukları tüm bu farklılıklara rağmen bir arada yaşamak için bir sistem oluşturma arzusundaki insana, inanç temelli bir kültürel ortaklık alanı sağlar. Evrenin varlığı, dünyanın işleyişi, insanın nereden geldiği, toplumun ortaya çıkışı, bireyin ne şekilde davranması gerektiği gibi soruları alegori diliyle yanıtlayan bu anlatılar zamanla değişen dünya düzeni ve milliyet tabanlı toplumsal çeşitlilikten doğan yeni soru ve ihtiyaçlara binaen yer yer farklı yer yerse benzer cevaplar veren yeni varyantlara da gebe dirler. Strauss bu durumu “kuşak iletişimi” kavramıyla açıklar. Çağlar ötesinde sürdürülen bu iletişim kanalında farklı kuşakların birbirlerini anlayabilmesi ancak bazı öğelerin tekrarlanması ile mümkündür. Bu sebeple gün geçtikçe söyleyecek yeni bir şeyi kalmayan mitler; kendini tekrar ederek hayatta kalan, çoğu zaman benzeşen ancak geçmişin ve geleceğin gizemini içerisinde barındırarak toplumlara ulaklık eden kadim metinlere dönüşmüşlerdir (Lévi-Strauss, 2013:26).

Sosyal jeopolitiğinin bir parçası olduğumuz Kafkasya'nın köklü uygarlıklarından biri olan Gürcülerin, kendilerine mahsus kültürel zenginliklerinin yanı sıra coğrafi konumlarının bir sonucu olarak zaman içerisinde yaşanan türlü siyasi, ticari ve beşeri gelişmelerle sahip oldukları çok katmanlı anlatı geleneklerinde, kadın temelli mitoslar ve kadın cinsiyetinin benzerlerinden daha belirgin kılındığı mitoloji evreni dikkati çeker. Mitler aracılığıyla düzenlenmiş imgesel söylevlerin yer yer tarihsel birer gerçeklik taşıması, mit ve mitosların ait oldukları toplumların genetik özelliklerini yansıtmalarına sebebiyet vermiştir (Deniz, 2012: 41). Bu anlamda diğer ulus mitolojilerinden ayrılan Gürcü mitolojisi hem folklor, kadın çalışmaları, cinsiyet temelli mitoloji çalışmaları, kadın edebiyatı gibi konularda yeni bir bakış açısını hem de ilgili okuyucu ve araştırmacıların son zamanlarda üzerine titizlikle eğildikleri bakir bir çalışma alanını temsil etmektedir.

Geçmişten bugüne pek çok farklı medeniyetle yakın ilişkiler kurması, coğrafi konumu, kendine has anlatı evreni ve zengin kültürel birikimiyle dikkati çeken Gürcü halkına ait söz konusu mitolojik anlatı evrenini kadın temelli bir yaklaşımla bu incelemenin odağına almak hem sınır komşumuz ve stratejik ortağımız olan bu kadim halkın toplumsal cinsiyet meselesine ait fikir dünyasını yakından tanımaya olanak sağlayacak hem de mitoloji alanındaki çalışmalara bakir bir sahaya katkı sunmaya gayret edecektir.

2. GÜRCÜ KİMLİĞİ VE MİTOLOJİSİNE GENEL BİR BAKIŞ

Yunan ve Latin kaynaklarında İberya, Ermeni kaynaklarında Virk, Arap kaynaklarında Curân ya da Al-Kurc, Avrupa dillerinde Georgie, Rus kaynaklarında Gruzya, kendi kaynaklarıdaysa Kartlos köklerine ithafen Kartvel şeklinde isimlendirilen Gürcü halkı; milattan önce dördüncü asırdan bu yana Karadeniz'in doğusu ve Güney Kafkasya üzerinde konumlanmış köklü bir medeniyete sahiptir. Kafkas uluslarının Yâfes'in oğlu Targamos'tan geldiği inancına göre Tiflis yakınlarındaki Borçalı Çayı ve Suram Dağı arasındaki bölgede, Targoma'nın ikinci oğlu Kartlos'tan türeyen Kartvel halkı isimlerini yurt bildikleri Chaldea adlı bu topraklardan almışlardır. Günümüzde Gürcistan olarak bilinen modern Gürcü devletinin etnik kökenini ise kendilerinden önce bu topraklara yerleşmiş Kafkasyalılar, Latinler, Yunanlılar ve türlü sebeplerden etkileşime geçtikleri Türkler, Araplar, İranlılar ve Moğollar oluşturmaktadır. Milattan önce dördüncü asırda İranlılara vergi veriyor olmalarına rağmen müstakil bir İber Krallığı kurmuş olan Gürcüler, milattan önce birinci asırda önce Roma ardından milattan sonra üçüncü ve dördüncü asırlarda Bizans ve Abbasi işgaline maruz kalır. Bu süreçte Kartvel diyarı ve İberya gibi adlarla anılan bölge için Gürcistan ifadesi ilk kez İlhanlılar'ın on üçüncü asırdaki işgalinden sonra kullanılır. Bölgeyi Abaza ve Gürcistan adlı bir vilayete dönüştürerek sosyoekonomik kalkınma sağlayan İlhanlılar'ın zaman içerisinde zayıf düşmesiyle bağımsızlıkları için başkaldırmaya çalışan Gürcü halkının bu girişimleri Kara Koyunlular, Timur ve Ak Koyunlu devletinin işgal ve nüfuzları ile sekteye uğramıştır. On dördüncü ve on beşinci asırda pek çok kez Timur saldırısıyla karşı karşıya kalan bölge hayli yıpratılmış ve Timur işgali ardından arzu edilen bütünlükçü yerleşik düzen kurulamamıştır. Kartliya, Kahetiya ve İmeretiya adlı üç krallık ve beş beyliğe ayrılan Gürcistan, İstanbul'un fethi ile Bizans İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar Hristiyanlığın ve haçlı seferlerinin, İslam ilerleyişine karşı kullandığı askeri bir üs haline getirilmiştir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın 1549 yılındaki ikinci İran seferi sırasında Ahmed Paşa tarafından yirminin üstünde kalesi alınan Gürcistan, üçüncü Murad'ın Safevîlere karşı gerçekleştirdiği Çıldır Savaşı'ndaysa Tiflis'in alınması ile resmen Osmanlı kontrolüne geçmiştir. Bir Osmanlı sancağı olarak Solak Ferhad Paşa'nın oğlu Mehmed Bey'e verilen Tiflis ve çevresi ilerleyen süreçte pek çok muharebeye daha tanıklık ederek el değiştirmiştir. On sekizinci yüzyılda Osmanlı hakimiyetinin doğu bölgelerinde kırılmasıyla birleşme fırsatı bulan Kartliya ve Kahetiya krallıklarına rağmen İmeretiya Krallığı ve batı Gürcistan bir müddet daha Osmanlı hakimiyetinde idare edilmeyi sürdürdü. Bahsi geçen yıllarda Kafkasya üzerinden doğuya yayılma arzusundaki Rusya, Gürcü topraklarını haçlı seferlerinde olduğu gibi paralel bir askeri üs haline getirdi. On dokuzuncu yüzyılda Gürcistan'ı bir vilayeti haline dönüştürmeyi başaran Rusya, 1810 yılında önce İmeretiya Krallığı'nı ardından diğer Gürcü prensliklerini ilhak etti. Elde ettiği kadim Gürcü topraklarını kendi çıkarları için sorunsuzca idare edebilmeyi planlayan Rusya, toprağa dayalı bir tür kölelik anlayışı geliştirerek Gürcü köylüsünü toprak beylerinin emrine verdi. Gürcü milli kimliğinin inşasında kritik bir öneme sahip olan Gürcü Ortodoks Kilisesi'ni Rus Kilisesi'nin bir uzantısı haline getirerek Rus çarına sadık papazların yardımıyla milli Gürcü şuurunun geri plana itilmesine sebep oldu. Bu gibi milliyetçi saldırılara karşı sergiledikleri kimi isyan ve ayaklanmalarla ses çıkaran Gürcü halkı pek çok kez bastırılmalarına rağmen nihayet birinci dünya savaşının bitimiyle başlayan Rus ihtilâlinde faydalanarak Azerbaycan ve Ermenistan ile ilan ettiği Cenûb-i Kafkasya Federasyonu vasıtasıyla kısa süreli, kısmî bir özgürlük elde etmeyi başardı. 26 Mayıs 1918'de adı geçen federasyondan ayrılarak Tiflis'te bağımsızlığını ilân eden Gürcistan Cumhuriyeti, Milletler Cemiyeti ve Sovyet Rusya tarafından tanınmış olmasına karşın

6 Mart 1921 yılında Sovyet Rusya tarafından ilhak edilerek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne alındı (Bala, 1997).

İkinci Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu yıkım ve çeşitli politik gelişmelerle ekonomisi büyük ölçüde zarar gören Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kontrolü giderek kaybettiği 1980'li yılların sonlarında pek çok kez egemenlikleri için başkaldıran Gürcistan halkı 9 Nisan 1989 yılındaki Tiflis mitinginde Sovyet yönetiminin orantısız güç kullanması sebebiyle uluslararası basında da yankı uyandıran büyük bir mağduriyet yaşar. 7 Mayıs 1990 tarihinde Yuvarlak Masa isimli bir siyasal partiyle "Özgür Gürcistan" manifestosunu hayata geçirmeye çalışan özgürlük hareketi 1991 yılında Zviad Gamsakhurdia'yı Gürcistan Cumhurbaşkanı seçerek amacına ulaşır (Yapıcı, 2004). Bugün üniter yapılı, seküler bir cumhuriyet olan Gürcistan; Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Konseyi üyesi modern bir devlettir. Etnik köklerine sıkıca bağlı olmakla birlikte yüzünü büyük ölçüde Batı medeniyetine dönmüş olan bu devletin dili Gürcücedir. Kafkas dilleri arasında konuşur sayısı ve zengin tarihi ile dikkat çeken Gürcü dili günümüzde yaşayan diller içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Eski Mısırca, Küçük Asya dilleri ve çeşitli Hint-Avrupa dilleri gibi zengin bir etkileşim alanına sahip olan Eski Gürcü Dili zamanla günümüzdeki şeklini alarak Yeni Gürcü Dili'nin temellerini atmış ve bilinen anlamda Gürcüce bu yazı dilinin geliştirilmesi sonucu meydana gelmiştir. Bilinen en eski Gürcü alfabesi olan "Asomtavruli" ya da "Mrgvlovani" zamanla yerini "Nushuri" yazısına bırakmış ancak asıl köklü değişim ise "Mhedruli" adlı yazı sistemine geçiş ile sağlanmıştır. "Mkhedruli" ismi tüccar ve savaşçılar tarafından kullanıldığı için bu dönemdeki yazıya Mkhedruli adı verilmiştir (Acet & Meskhidze, 2020). Svan ve Kartvel dilleri ile ortak bir kökten geldiği bilinen Gürcüce diğer Kartvel dillerinden bağımsız, İber Krallığı menşei üreten bir dildir (Braund, 1994). Bahsi geçen dilsel üretimin en seçkin örnekleri ise şüphesiz ki Gürcü diliyle anlatılagelmiş mitolojik efsanelerdir.

Gürcü diline ait ilk mitolojik anlatı izlerine Kolhis ve İberia Krallığı dönemlerinde rastlanıldığına inanılmaktadır. Hitit, Urartu gibi Anadolu medeniyetleri ve Yunan, Pers gibi kadim dünya halklarından çeşitli izler taşıyan Gürcü Panteonu, Hristiyanlığın kabulünden evvel kendine has türlü anlatı unsurları barındıran daha milli bir içeriğe sahipken Hristiyanlaşan Gürcistan ile bu inanç sistemine ait motif ve göndermelerle bezeli yeni bir şekil alarak varyantlaşmıştır. Coğrafi konumlarının bir getirisi olarak Hristiyanlık inancının yayılımının hayli uzun bir zaman almış olduğu dağlık Gürcistan'da bu anlatıların asıllarına uygun bir biçimde anlatılagelmesi, bugün özgün bir Gürcü Mitolojisi'nin varlığını sürdürebilmesine de olanak sağlamıştır (URL1). Bahsi geçen anlatılara ait ilk yazılı belgelere onuncu ve on ikinci yüzyıllarda neşredilmiş Gürcistan'ın Müracaatı ve Azize Nina'nın Hayatı adlı eserler vasıtasıyla ulaşılır. Gürcistan'ın Müracaatı adlı eserde altı, Azize Nina'nın Hayatı adlı eserde ise dört büyük Gürcü tanrısıyla karşılaşılır (Marr, 1902). Diğer mitolojik anlatı evrenlerinde olduğu gibi Gürcü Mitolojisi de çeşitli doğa olaylarını sembolize eden ve insanüstü güçlere sahip tanrı ve tanrıçalara ev sahipliği yapmaktadır. Sameuli adı verilen üç büyük tanrının merkeze alındığı bu evrende diğer tanrılar ve yerel güçler hiyerarşik bir biçimde konumlandırılır. En büyük tanrı Morige Gmerti, Mze ya da başka bir deyişle Mze-Kali ve Kyiria adlı büyük tanrı üçlüsünün ardından bir soy ağacını andıran akrabalık ilişkileriyle anılmış ikincil tanrı ve tanrıçalar çoğunlukla Gürcü halkının koruyucuları ve yüce tanrı Morige Gmerti'nin çocukları olarak tanıtılır (Bardavelidze, 2006). Bahsi geçen tanrısal soy ağacı diziliminde en az baş tanrı Gmerti kadar belirgin kılınmalarıyla dikkat çeken Gürcü tanrıçaları ve dişil mitik karakterleri, çalışmaya konu olan Gürcü mitolojisinin feminen anlatı gücünü perçinleyen kültürel birer imza olarak değerlendirmek yerinde bir karar olacaktır.

3. TANRIÇALIK KAVRAMI VE GÜRCÜ MİTOLOJİSİNDE KADIN TEMSİLİ

İnsanın varoluşuyla paralel bir ivmede gelişim gösterdiğine inanılan Mitoloji; çoğunlukla ölüm ve yeniden hayata gelme gibi temalar vasıtasıyla bireye çağlar öncesinden bu yana kılavuzluk eden, bilinçdışının sınırsız özgürlüğünü zamandan ve uzamdan arınmış bir sanatsal yaratımla anlatıya dönüştüren, inanç temelli kadim bir gelenektir (Campbell, 2007). Mitolojiyi yalnızca insanın inanma ihtiyacından doğan, doğüstü anlatılar bütünü olarak değerlendirmek ise yapılan en yaygın yanlışlardan biridir. Öyle ki mitoloji evreninin esas amacı insanın kendisi ve çevresi vasıtasıyla hayatın geçiş aşamalarına ve dünyaya verdiği anlamı sistemli bir bilgi kaynağı haline getirebilmek ve bu kaynağı gelecek kuşaklara aktarabilmektir. Böylece kimlik inşası, toplumsal bellek, kültürel kod aktarımı gibi mühim meselelerde bir tür iletişim kanalına dönüşen Mitoloji rotasını her defasında toplumsal olana yani kolektif bilince çevirir. Bu anlamda insanın hayatta kalma deneyiminin dilsel bir perspektifi olarak okunabilecek Mitoloji özünde toplumu oluşturan her bir ferde aynı mesafede ve toplumsal cinsiyet algısını destekler nitelikte bir yapıya sahiptir.

Kadın ve erkek arasındaki temel biyolojik farklılıkları kategorize eden bir gruplama biçimi olan cinsiyet kavramı; anatomik varlık ve yokluk arasındaki geçerliliğini günümüzde kültürel görüş, inançsal kabul ve geleneksel kadınlık-erkeklik algısıyla yeni baştan sorgulamaya başlamıştır. “Toplumsal cinsiyet, erkekler ile kadınlar arasındaki eşitsizliğin cinselleştirilmesinin katılaşmış halidir” (Butler, 2008:). Kapsayıcı masküleniteye karşı zaman içerisinde ötekileştirilerek etki alanı erkek egemen anlayış tarafından daraltılan feminitenin başta toplumsal roller olmak üzere kadının tüm sosyal hayatına etki ediyor oluşunun en belirgin örneklerinden biri de hiç şüphesiz mitolojik anlatılardır. Kadınların ve erkeklerin, tanrıların ve tanrıçaların yan yana konumlandırıldığı mitoloji evreninde doğurganlığı ve soyun devamlılığını sağlıyor oluşu ile ön plana çıkarılan tanrıçalar Politeist dinlerde doğüstü güçlere sahip ilahi kadın varlıklar olarak tanımlanırlar (Yıldız & Özerden, 2017). Erkek egemen toplum yapısının güçlenmesiyle her alanda olduğu gibi mitoloji evreninde de ötekileştirilerek silikleşen bu varlıklar ilk formlarında evrenin yaratıcısı, yaşamın kendisi, bilgi ve bedenini kesiştiği kutsal bütünlüğün sembollerindedirler. Geçmiş ve geleceği, yaşamı ve ölümü, olanı ve olmayanı karnında barındıran bu tanrıçalar, evrendeki her şeyin mimarı, yaratımsal gücünse en yüce timsalleridirler (Kolektif, 2013).

Bu timsallerden birini anlatı evreninin merkezine konumlandıran Gürcü mitolojisinin başlangıç noktası olan yaratılış mitosu; ana tanrı Morige Gmerti ve kız kardeşi Mze etrafında şekillenir. Ana tanrı ve tanrıçanın yaratıcısı olduğu Skineli adlı üç katmanlı anlatı evreninde en üst katta yaşamakta olan tanrıları orta katta insanlar, en alt katta ise iblisler takip etmektedir (URL1). Tanrı ve tanrıçaların yaşadığı en üst katta bulunan Morige Gmerti, Mze-Kali ve Kviria adlı üç büyük tanrının oluşturduğu Sameuli isimli üçlü yönetici grubundan ilki ana tanrı Morige Gmerti'dir. Evrenin yaratıcısı olan Gmerti, aynı zamanda çeşitli bölge ve etnik kökenden grupların koruyucusu konumundaki ikincil tanrıların da yaratıcısıdır. Bir tür soy ağacını andıran Gürcü panteonunun birincil tanrısı olan Gmerti gökyüzü tanrısıdır ve evreni yaratarak bakırdan bir örtüyü andıran gökyüzüyle kaplamıştır. Doğa betimlemelerine işaret eden bu eylemiyle yaratımsal gücün kaynağı olduğu anlaşılan Gmerti, yaratmış olduğu evreni güneşin tanrıçası Mze-Kali'nin kutsal ışığıyla aydınlatmıştır. Astronomik unsurlardan ayın erkeği, güneşin ise kadını temsil ettiği anlaşılan Gürcü mitolojisinde Mze-Kali bakire Güneş anlamına gelmektedir (Bardavelidze, 2006). Gmerti'nin kızı olan Mze-Kali, kadın ve çocuk kılığındaki Dobilni isimli ruhsal varlıkların eşliğinde mevsim geçişleri ve hava olaylarını yürüterek tarımsal üretimin devamlılığını simgeleyen evrensel bereketin kaynağını oluşturmaktadır.

Ana tanrı Gmerti ve ana tanrıça Mze-Kali ile insanlar arasında bir tür aracı konumundaki Kviria Gürcü mitolojisindeki tanrısal üçlünün son üyesidir. Gmerti'nin gücünü aktaran bir tür yansıma figür olarak değerlendirilebilecek Kviria'nın bu belirsizliği Gürcü panteonunu kadın ve erkek, Gmerti ve Mze-Kali arasında gelişen bir tür düalliteye sürükler. Bu düallite erkek egemen anlayış ve tek tanrılı inançlarla giderek daha da belirgin bir hale evrilerek temelde iyi ve kötü olmak üzere cinsiyet temelli bir kutuplaşmaya da sebebiyet verir. Konu ile ilgili sistemli bir çözümleme örneği olarak kabul edilebilecek Pisagor'a ait “on karşıtlıklar” değerlendirmesinde Erkek yani tanrı; tek, sağ, dingin, doğru, iyi ve ışıklı şeklinde betimlenirken, kadın yani tanrıça ise çift, sol, hareketli, yamuk, kötü ve karanlık şeklinde betimlenir (Akmaz, 2014). Pek çok farklı mitolojide bu gibi formlarla karşımıza çıkan tanrıça anlatılarına Gürcü mitolojisinin ilk dönemlerinde kadının ön plana çıkarıldığı, kadın temelli mitoslar örnek verilebilirken Hristiyanlık sonrası dönemdeyse tam tersi örnekler verilebilir.

Tüm bunların dışında Gürcü mitolojisinin söz konusu temel ikileminden ayrı olarak konumlandırılmış ikincil derecedeki tanrıların doğüstü akis semboller olarak değerlendirilebilirler. Bu karakterlerin başında Ainin ve Danin gelmektedir. İki farklı isimle adlandırılrsa da tek bir tanrıçanın farklı formları olarak yorumlanabilecek Ainin ve Danin gökyüzünün, bolluğun ve bereketin sembolü ikincil tanrıçalardandır. Ainin'e ait bir anlatıda, iktidar sahibi prense önce yazılı bir kağıt ardından son derece güzel bir kadın olarak beliren Ainin; şekil değiştirme, doğa içinde barınma, doğüstü bir güzelliğe sahip olma gibi kutsiyet emareleri göstererek prens ile evlenmeyi başarır (Kutateladze, 2011). Böylece yönetimsel sınıfa dahil olabilen tanrıça, anlatının odağındaki erkek karakter prensin kimi zaman eşiti olarak yanında kimi zamansa tanrıçası olarak bir adım önünde konumlandırılır. Bu durum Gürcü mitolojisinin feminen enerjisini güçlendirir. Bir başka anlatıda geyiklere hükmedebilen bir büyücü olarak tasvir edilen Ainin, bu geyiklerin sütlerini sağarak bir çeşit evlilik ritüeli gerçekleştirir. Bu ritüeli herhangi bir tanrıya kurban ya da adak adayarak değil doğrudan kendi kudretiyle gerçekleştiren Ainin, Gürcü panteonunun eril güçten uzak, özgür tanrıçalarından biridir.

Gürcü mitolojisinin bir diğer öne çıkan tanrıçası Dali ya da Daala-Dael'dir. Av tanrıçası olarak bilinen Dali, altından uzun saçları ve bir o kadar parlak teniyle avlanan erkeklerin kolaylıkla dikkatini çekebilir. Dağlık, sarp kayalarda altından saçlarını savuran çıplak bir kadın olarak betimlenen Dali, karşılaştığı avcığı

lâyık bulması halinde büyüdü bir hediyeyle ödüllendirir. Bu ödül ile kutsanan avcının bundan böyle tek görevi tanrıça Dali ve emanetine sadık kalmaktır. Sadakatsizlik etmeleri halinde Dali'nin korkunç öfkesi ile yüzleşerek ölümlerle cezalandırılan avcılar, tanrıçanın azametini sunmuş birer kurbandan farksızdır (Meletinsky, 1990). Erkek cinsiyeti üzerinde kendi hakimiyet alanını kurmuş bir kadın figür olarak yorumlanabilecek tanrıça Dali'nin cinsiyet temelli bu iktidarı Hristiyanlık inancının Gürcistan'da yayılmasıyla son bulur. Hristiyanlığın kabulüyle çeşitli anlatılarda Aziz George ile karşı karşıya getirilerek planlı bir mağlubiyet yaşattırılan tanrıça Dali, bu sayede rakibinin yükselişine aracı bir basamak halini alır ve nihayetinde vasıfsızlaştırılarak yok sayılır. Zamanla tanrıçalıktan habis bir orman ruhuna dönüştürülen Dali, tek tanrılı inançların mitolojik kadın karakterler üzerindeki erkek egemen soykırımlarının en açık örneklerinden biridir. Doğurganlık ve şifa tanrıçası Lamaria'ya ait kimi anlatıların bir müddet sonra Azize Meryem'e atfedilmesi de konu hakkında verilebilecek bir diğer örnektir. Yaradılışın başlangıcından bugüne var oldukları kabul edilen tanrıçalardan Gürcü mitolojisine ait bu örnekler, Gürcü toplumunun sahip olduğu kültürel zenginliğin, kadın temelli toplumsal yapıya, bireye, sosyal hayata ve edebiyata yansımalarının ilham verici ayak izleridirler.

4. SONUÇ

Tarihsel ortaklıkları ve coğrafi yakınlıkları ile bugün birbirini her anlamda tamamlayan iki komşu ülke olan Türkiye ve Gürcistan, Kafkasya coğrafyasının en kadim medeniyetlerinin başında gelmektedir. Bütün toplumlarda olduğu gibi Gürcü toplumunda da taşıdığı millî özellikler ile ulus olma bilincinin kaynağı konumundaki mitolojik anlatılar, bireyin ve bireyin oluşturduğu toplumun yalnızca geçmişine değil bugünü ve yarınını da odaklanarak gelecek günlerin şekillenmesinde etkili bir rol üstlenir. Toplum ve ulus inşası sürecinde yaradılıştan bu yana eşiti olduğu erkek kadar sorumluluk alan kadın cinsiyetinin zaman içerisinde güçlenen erkek egemen anlayış karşısında ötelenerek görmezden gelinişi, insanı alâkadar eden her konuda olduğu gibi mitoloji evreninde de çeşitli değişikliklere sebebiyet vermiştir. Bu çalışmada bahsi geçen cinsiyet olgusu Gürcü mitolojisi üzerinden kadın temelli bir bakış açısıyla ele alınarak incelenmiş, yaratma mitosunu ve çeşitli tanrıça öykülerindeki kadın izleri takip edilerek ilgili anlatı evreninin belirgin feminen enerjisi saklandığı yerden yeniden ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Doğüstü güçleri, eşsiz güzellikleri ve geri planda kalmayı reddeden varoluşları ile Gürcü panteonunda tanrılarla aynı saflarda konumlanan tanrıçalardan ilki olan ana tanrıça Mze-Kali, Sameuli şeklinde isimlendirilen yönetici üçlünün kadın temsilcisi ve yüce tanrı Gmert ile Skineli adlı evrenin en üst katında oturan iktidar ortağıdır. Evreni yaratan ışık ve gökyüzü ile sembolize edilen tanrıçanın yaşamın kaynağı oluşu akla doğurganlıkları ve bereket timsalleriyle bilinen diğer mitoloji evrenlerinin tanrıçalarını da getirir. Ancak benzeri tanrıçalardan farklı olarak maskülen gücün yansıtıcısı değil feminen gücün asıl kaynağı olan Gmert bu anlamda Gürcü mitolojisindeki kadın karakterlerin diğer mitolojilerdeki temsilcilerinden daha özgür ve hatta bağımsız birer karakter oluşlarının ispatı niteliğindedir. Kadın bireyselliğinin öne çıkarıldığı Gürcü mitolojisi; Ainin ve Danin, Dali ya da Daala-Dael gibi ikincil tanrıçalar ve diğer feminen göndermeler ile kadim Gürcü halkının cinsiyet temelli toplumsal ilişkilerine birinci ağızdan kaynaklık ederken erkeklik ve kadınlık tanımlarının yeniden şekillendiği şu günlerde hem Gürcistan hem de Kafkas coğrafyası için mevcut ikili dışıl-eril sistematığının antropolojik ve etimolojik geçersizliğini de bir kez daha gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

- Acet, M. N. & Meskhidze, M. (2020). Gürcü Dilinin Kısa Tarihi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*. 7(61), 3234-3242.
- Akmaz, G. (2014). *Şiva ve Dionysos: Hint ve Yunan Mitolojilerinde Doğa ile Kültür Bütünlüğü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bala, M. (1997). *Gürcistan* (sözlük maddesi). İslâm Ansiklopedisi, 4. Cilt, 837-845.
- Bardavelidze, V. (2006). *Ancient Religious Beliefs and Ritual Graphic Art of The Georgian Tribes*. Tbilisi: Caucasian House.
- Braund, D. (1994). *Georgia in Antiquity; A History of Colchis and Transcaucasian Iberia, 550 B.C.– A.D. 562*, p. 216. Oxford University Press, Oxford.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Alt Üst Edilmesi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Campbell, J. (2007). *Mitolojinin Gücü: Kutsal Kitaplardan Hollywood Filmlerine Mitoloji ve Hikayeler*. İstanbul: MediaCat Yayınları.

- Deniz, D. (2012). *Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kolektif (2013). *Mitoloji Başvuru Kitapları*. İstanbul: Ntv Yayınları.
- Kutateladze, K. (2011). *The Name of Deity-Woman of Fertility According to Georgian Epos and Sources*. Tbilisi.
- Lévi-Strauss, C. (2013). *Mit ve Anlam*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Marr, N. Y. (1902). *Gods of Pagan Georgians According to Ancient Georgian Sources*. St. Petersburg: Printing House of The Imperial Academy Of Sciences.
- Meletinsky, E. (1990). *Mythological Dictionary*. Tbilisi: Soviet Encyclopedia
- Yapıcı, U. (2004). *Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları Orta Asya ve Kafkasya*. İstanbul: Otopsi Yayınları.
- Yıldız S. & Özerden S. T. (2017). Anadolu'da Tanrıça Kültü. *Sosyal ve Liberal Bilimlerde Yeni Yönelimler Dergisi*, (2), 305-317.
- URL 1 Georgian Mythology, https://hmong.ru/wiki/Georgian_paganism (11.03.2023).